

Brottsförebyggande rådet (Brå) har undersökt kvaliteten på de uppgifter som ligger till grund för registret över anmälda brott, uppklarade brott och misstänkta personer. Resultatet visar att ungefär tolv procent av samtliga anmälda brott är felkodade och att problemen framförallt återfinns på statistikens mer detaljerade redovisningsnivåer.

En kvalitetsstudie av brottskodstillämpningen

TOLV PROCENT FEL

Brottsstatistiken har stort nyhetsvärde. Några rubriker som har förekommit under 2012 är: Färre anmälda snatterier (Sveriges Radio), Fler bränder – mindre klotter (Helsingborgs Dagblad), Bedrägerierna ökar lavinartat (Svenska Dagbladet). I artiklarna redovisas ofta det exakta antalet anmälda brott och siffrorna betraktas som en sanning, en grundplåt, som sedan ska kommenteras och analyseras. Detta förhållningssätt till statistiken bygger på en stark tilltro till de svenska registren, och till den svenska officiella statistiken. Men är tilltron för stark? All statistik, även statistik baserad på register, innehåller felkällor som kan vara av sådan storlek att de publicerade uppgifterna bör betraktas som skattningar snarare än sanningar.

Brottsförebyggande rådet har undersökt en av de största felkällorna i brottsstatistiken: klassificeringen av brott.

Temats författare från vänster Leif Petersson, Anton Färnström och Sandra Sandberg.

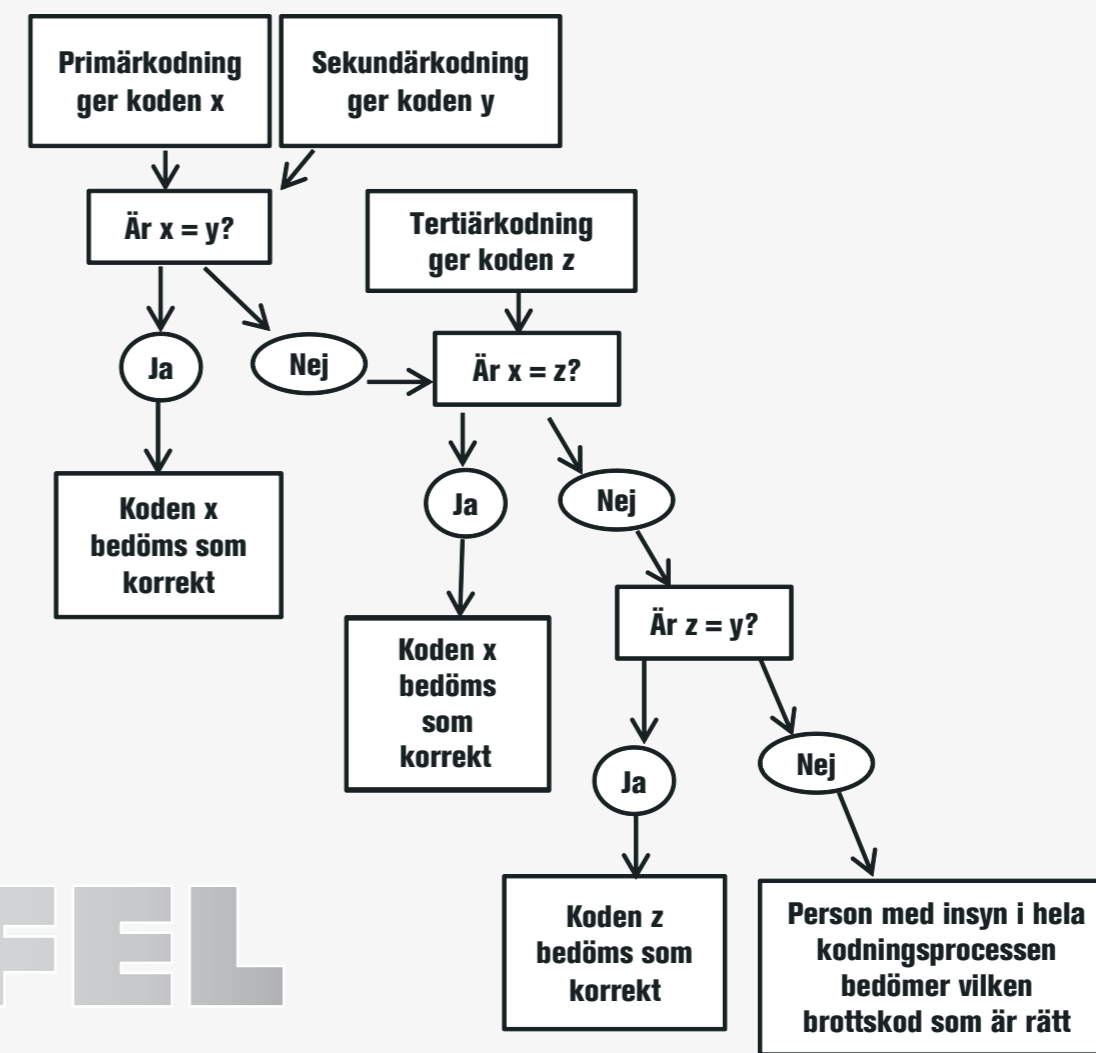
FOTO: OLIVER FRENCH

Brottskodssystemets byggstenar
Brottsstatistiken innehåller uppgifter om anmälda brott, uppklarade brott och misstänkta personer. Den framställs av Brottsförebyggande rådet och utgör en central källa till information för beslutsfattare, forskare, media och allmänhet som har intresse av att följa ärendegenomströmningen inom rättsväsendet.

Det så kallade brottskodssystemet (referens [2]) är ett klassificeringssystem som kombinerar information om lagrum som reglerar den brottsliga handlingen med omständigheter kring brottet av allmänt intresse, som relationen mellan offer och gärningsperson eller ålder på den som utsatts för brottet.

Vi har genomfört en studie av hur de som registrerar polisanmälningar

Figur 1. Illustration av oberoende kontrollkodning med slutavgörande.

använder brottskoderna. Studien har fokuserat på koder som fungerar som resttyper, eller uppsamlingstyper, exempelvis Övrigt bedrägeri, vilken är en av flera brottskoder som kan anges för bedrägeribrotten (9 kap 1–3 §§ BrB). Förutom resttyperna studerades tillämpningen av koder för misshandelsbrott (3 kap 5–6 §§ BrB), där skillnad görs på när offer och gärningsman är ”i nära relation” respektive ”ej i nära relation”.

De valda brottskoderna är sådana där problem med brottskodstillämpningen förväntades. Vi drog ett stratifierat oberoende slumpmässigt urval av 1 600 polisanmälningar.

Metod

För att avgöra om en brottskod hade använts korrekt eller inte för en viss polisanmälan används oberoende kontrollkodning med slutavgörande [1]. I korthet innebär metoden att två personer, i detta fall en jur.kand. och en

juristikstudent, har fått granska fritexterna i polisanmälningarna och därefter kodat varje anmälan med den kod de ansett vara mest korrekt. Granskarna har kodat utan kännedom om varandras bedömningar eller polisens ursprungliga kodtillämpning.

Processen, som illustreras i figur 1, har legat till grund för en förteckning över korrekta koder. Förteckningen har sedan kunnat användas för att ta fram olika mått på felkodningsfrekvenserna inom brottsstatistiken.

Nettofelet är skillnaden i antal mellan de anmälda brotten som de rapporteras i den officiella statistiken och som de skulle ha rapporterats om polisanmälningarna getts korrekta brottskoder. Nettofelet beräknas med hjälp av två komponenter, dels felaktigt medtagna ärenden, dvs. ärenden som registrerats som den studerade brottstypen men borde getts en annan brottskod, dels felaktigt uteslutna ärenden, ärenden som borde kodats som den studerade

brottstypen men som ursprungligen gavs en annan brottskod. Tillsammans kan felet ta ut varandra vilket innebär att det trots stora kodningsfel kan finnas små nettofel. Förutom nettofelet har antalet felaktigt medtagna ärenden redovisats, för att illustrera felkodningsnivån inom olika kategorier av brott.

Mer än var tionde anmälan var felkodad

Resultatet av studien visar att tolv procent (plus/minus två procent) av samtliga polisanmälningar fick en felaktig brottskod år 2010 och att det för enskilda brottstyper finns betydligt större osäkerheter. För brottskoderna som var i fokus för studien, resttyperna, var felkodningsfrekvensen i de flesta fall 30 procent. De felaktiga tillämpningarna inom resttyperna innebär att de har överskattats i den officiella statistiken medan andra brottstyper underskattats. Resultatet för gruppen bedrägeri illustreras i figur 2. Som framgår av figuren »»»

Skimmat uttag? Bedrägerier är en typ av brott där felkodning innebär att vissa bedrägeribrott överskattas, medan andra, som datorbedrägerier, underskattas.

»Antingen höjs kraven på de som registrerar anmälningar om brott, eller så anpassar man redovisningsnivån»

»»» TOLV PROCENT FEL

har övrigt bedrägeri överskattats med 35 procent i den officiella statistiken, samtidigt som datorbedrägeri underskattats med 15 procent och bedrägeri med hjälp av internet underskattats med 19 procent.

Liknande resultat som för bedrägeribrotten finns för samtliga kategorier brott som innehåller en "övrigt"-kod, förutom för skadegörelsebrotten, som uppvisade en låg felkodningsnivå.

Även brottskoderna för misshandel i nära relation visade sig ofta vara felregistrerade. Ungefär vartannat brott som registrerats som misshandel mot man i nära relation var en annan typ av misshandel mot man. För misshandel mot kvinna

var motsvarande siffra ungefär vart fjärde brott.

Orsakerna till felkodningar

Det fanns inkonsekvenser och otydligheter i instruktionerna för kodning av brott. De var dock inte systematiska eller av en sådan omfattning att de kan förklara studiens resultat. En annan förklaring som ligger nära till hands är att övrigt-koderna är ett bekvämt alternativ för den som registrerar brott.

Den extensiva användningen av övrigt-koderna hade för en brottskategori en oväntat positiv konsekvens. För kategorin rån fanns ofta bristande underlag

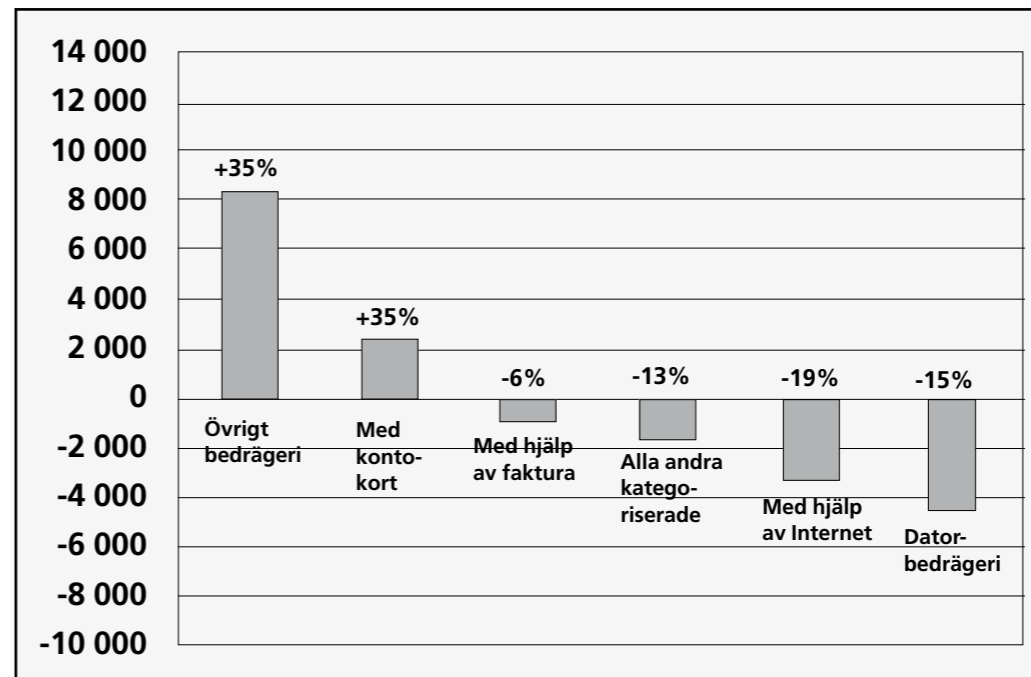
vid registreringarna, vilket enligt instruktionerna skulle ha inneburit att brotten placerats i kategorin rån mot privatperson (funktionsnedsatt) och gett en överrapportering med flera hundra procent för den brottstypen. Dessa anmälningar var dock kodade som övrigt rån, vilket innebär att de som registrerat anmälningarna har bortsett från en otillräcklig instruktion och istället registrerat det som kan anses som rimligt.

För de brott där brottskoderna innehåller alternativen "i nära relation" och "ej i nära relation" kan orsaken till felrapporteringen gå att hitta i definitionen av "i nära relation" i brottskodsystemet. Studien visade att polisen använde begreppet i en vidare bemärkelse än vad som avses i instruktionerna för kodning av brott, där det enbart avser de fall då offret och gärningspersonen är eller har varit gifta eller sammanboende under äktenskapsliknande former eller har gemensamma barn även om de inte bor tillsammans. Definitionen är därmed snävare än vad som avses i vardagligt språk och skiljer sig även från hur begreppet används av övriga myndigheter i rättskedjan, där exempelvis särbo kan anses vara en nära relation.

De flesta kodningsfelen var begränsade

OM BROTTSKODSSYSTEMET

- Brottskodssystemet infördes 1965 i samband med att den nya brottsbalken trädde i kraft.
- Brottskoden består av fyra siffror.
- Brottskodssystemet möjliggjorde automatisk databehandling.
- I början infördes 115 olika brottskoder, men ytterligare har tillförts och vid senaste revideringen räknades till 451 aktiva brottskoder, se Figur 3.
- Brottskoderna används i statistiken över anmälda brott, uppklarade brott och misstänkta personer.
- Brottsförebyggande rådet, i samråd med polisen, åklagarmyndigheten, Tullverket och ekobrottsmyndigheten, beslutar om införande av nya koder.

Figur 2. Nettofelet är skillnaden i antal mellan de anmälda brotten som de rapporterats i den officiella statistiken och som de skulle ha rapporterats om polisanmälningarna getts korrekta brottskoder. Olika sällsynt förekommande bedrägerityper är samlade i gruppen "alla andra kategoriserade".

till artbestämelse inom en viss kategori. Till exempel skulle de felkodade fallen av bedrägeri oftast getts en annan bedrägerikod, men inte i något fall placerats utanför bedrägerikategorin. Enskilda brottstyper uppvisade också hög kvalitet på brottskodstillämpningen, som till exempel butikstölder och stöld ur eller från motordrivna fordon. Även de anmälda skadegörelsebrotten hade en mycket låg felkodningsfrekvens.

Det skulle föra för långt att i denna artikel diskutera detaljer om bland annat statistiska test. Vår rapport [3] finns tillgänglig på internet. I den finns också förslag på alternativa brottskoder.

Generella slutsatser

Senast en studie av brottskodstillämpningen genomfördes var 1978 [4]. Då producerades kriminalstatistiken av SCB och studien omfattade 15 000 polisanmälningar. SCB rapporterade en generell felkodning på tio procent och även i deras studie fanns betydande problem med att ange relationen mellan offer och gärningsperson i misshandelsärenden samt en hög andel felkodade anmälningar i övrigt-koderna.

Sedan 1978 har nya datasystem införts, ett flertal polisdistrikt har upphört och flera hundra nya brottskoder har tillkommit. Figur 3 visar utveckling i antal brottskoder. Mot bakgrund av att resultatet i Brås studie är samstämmigt med resultatet i SCB:s studie går det att anta att de identifierade kvalitetsbristerna beror på brottskodsystemets utformning.

En gemensam nämnare för de stora kvalitetsbristerna är att de återfinns inom områden, och på redovisningsnivåer, där det inte på ett enkelt sätt går att se att en korrekt kodning är till nytta inom de registrerande tjänstemännens yrkesutövning. Fallet med kodningar av relationer inom misshandelsärenden är ett bra exempel på detta. Den efterfrågade definitionen på "i nära relation" återfinns inte inom verksamheterna och är inte heller intuitiv, det enda syftet med definitionen är att sammanställa statistik.

Man kan föreställa sig två alternativ för att komma tillrätta med kvalitetsbristerna. Antingen höjs kraven på de som registrerar anmälningar om brott, eller så anpassar man redovisningsnivån

så att den bättre stämmer överens med hur de aktuella myndigheterna behöver sortera och klassificera anmälningarna i sitt dagliga arbete.

Utgångspunkten för det andra alternativet är att allt registreringsarbete som inte krävs i den egna tjänsteutövningen innebär en risk för kvalitetsbrister i statistiken och därför bör undvikas. Det är inte heller rimligt att lyfta statistik användarnas behov som enda argument för att ha en hög detaljeringsgrad, med tanke på att statistiken enbart kan användas om den uppnår en viss kvalitet.

Brå saknar i stort möjligheter att komma tillrätta med bristerna i dagens brottskodssystem, men det pågår ett omfattande utvecklingsarbete tillsammans med polisen, åklagarmyndigheten och Domstolsverket, vilket bland annat kommer att leda till att brottskoderna fasas ut.

Resultatet av studien, och analysen av kvalitetsbristernas orsaker, kommer att föras fram inom ramen för det arbetet, då nya strukturer för det statistiska systemet utformas.

ANTON FÄRNSTRÖM,
SANDRA SANDBERG,
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

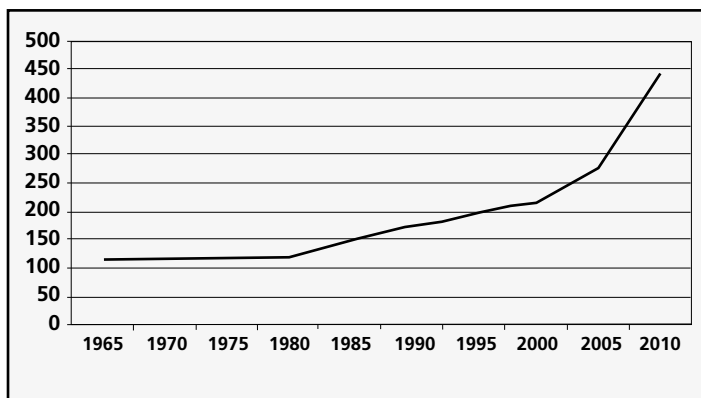
Referenser

- [1] Biemer P.P. and Lyberg, L.E. (2003). Introduction to Survey Quality. New York: Wiley.
- [2] Brottsförebyggande rådet (2011). Kodning av brott. Anvisningar och regler. Version 10.0, reviderad december 2011.
- [3] Brottsförebyggande rådet (2012). Användningen av brottskoder. En kvalitetsstudie inom kriminalstatistiken.
- [4] Statistiska centralbyrån, SCB (1978). Fel vid kodning av brott – Kvalitetskontroll av brottstatistiken. Promemoria 1978:1.

Leif Peterson berättar på nästa sida om olovligt förfogande, hur förändrade registreringsrutiner hos polisen kan påverka statistiken. »»»»

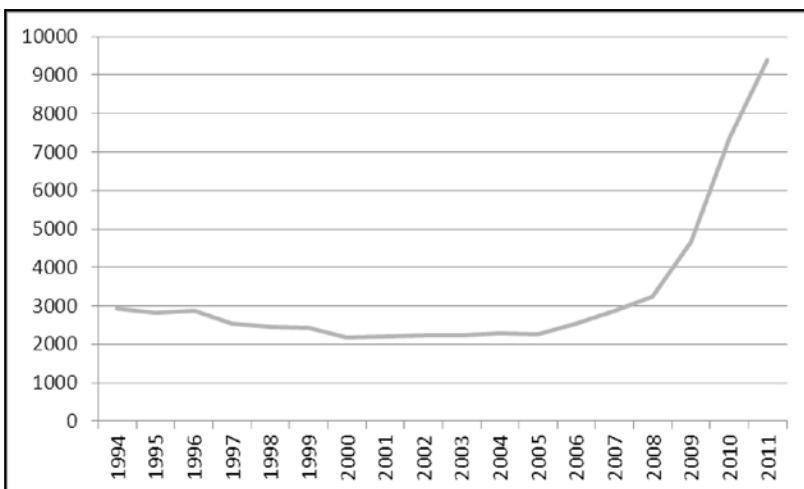
»»» TOLV PROCENT FEL

Figur 3. Även för registerstatistik är det viktigt att tänka på uppgiftslämnarbördan, något som inte minst blir tydligt när man ser på utvecklingen av antalet brottskoder.

Ökningen av anmälningar av olovligt förfogande

Det sägs ibland att systematiska över- eller underskattningar har liten betydelse om man främst intresserar sig för förändringar. Man antar att de systematiska felen är ungefär konstanta över tid och tar ut varandra när man skattar förändringen. Men stämmer det alltid?

Figur 4. Brottsypen olovligt förfogande ökade dramatiskt, dock inte beroende på brottsligheten...

När vi framställer statistik, granskar och analyserar vi den framtagna statistiken noga inför publicering. I statistiken över anmälda brott 2010 upptäckte vi att brottstypen olovligt förfogande hade ökat anmärkningsvärt mycket, med närmare 60 procent, under redovisningsåret, se figur 4.

I vanlig ordning sökte vi efter enskilda fall eller polismyndigheter som kunde förklara ökningen (det finns 21 polismyndigheter). Där kunde vi inte hitta någon förklaring, utan ökningen visade sig vara generell.

Vid kontakt med företrädare för polisens kontaktcenter fick vi veta att man hade infört nya instruktioner för hur vissa typer av stöldbrott där förövaren hade nyttjat det stulna godset skulle rubriceras. Fler brott av den typen blev kodade som olovligt förfogande.

Det var alltså regeländringen, inte brottsligheten, som ledde till att brottstypen ökade i redovisningen.

LEIF PETERSSON,
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET